

ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ ὅλ' οἱ ἡγουμένοι.

Κι' ἀφ' ὧν τῆς ἐσεδήκαμεν οἱ πάντες εἰς τὸ θῆμα τὰ τροπαροκοιτάκια ἐψάλαμεν στὸ βῆμα. Τότε σκαμπίον ἔβαλαν ἔμπροσθεν τῆς τραπέζης καὶ γῆμην τότες εἶπασιν μεγάλου πατριάρχου, καὶ βασιλέως μέγιστον μεγάλης τῆς Ῥωσίας, Βλαττιμερίου, Μόσχου καὶ πάσης Ἀρκτωρίας. Ἀφ' ὧν τῆς ἐτελείωσαν τὴν γῆμην τὴν μεγάλην, τότες οἱ ψάλλται ἔψαλαν μετὰ φωνῇν μεγάλην τρισάγιον τὸ δόξαμις μετὰ φωνῆς μεγάλης ὁ μέγας ὁ δομέστικος ἐκεῖνος ὁ Πασχάλης ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως ἁγίου Κωνσταντίνου, καὶ ἕτεροι οἱ σὺν αὐτῷ ψάλλται τοῦ πατριάρχου.

Κι' ἀφ' ὧν τῆς ἀποψάλασι τρισάγιον τὸν ὕμνον ὁ πατριάρχης ἐλόγησεν ἐκεῖνον ὅλον κόσμον. Τότες ὁ ὑποψήφιος ἐκεῖνος ὁ Ἰώβης, ἐκ δεξιῶν ἐστάθηκε πλησίον πατριάρχου ὁ πατριάρχης φώνησε μετὰ φωνῇν μεγάλην Ἰώβ τὸν ὑποψήφιον θεῖον μητροπολίτην.

Ἡ θεία χάρις πάντοτε προβίβασιν ποιῆσαι, ἐκ θρόνου μητροπόλεως καὶ πατριάρχης ῥ' ἄσαι Βλαττιμερίου, Μόσχου καὶ πάσης τῆς Ῥωσίας πασῶν Ὑπερβορείων τε καὶ πάσης Ἀρκτωρίας. Καὶ πάντες εὐχαρίστησαν τὸ κῆρι ἐλέησον ἔψαλαν οἱ ἀρχιερεῖς μεγαλοφώνως εἶπαν ὁμοίως καὶ τὸ ἄξιον μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ ὅλ' οἱ ἡγουμένοι.

Κι' ἀφ' ὧν τῆς τέλος ἔλαβε προβίβασιν ἡ θεία καθ' ἑκαστὸν τότες ἔλαβε τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς κ' οἱ δύο πατριάρχαι, ὁμοίως καὶ ἡγούμενοι καὶ οἱ ἀρχιμανδρίται. Καὶ μυστικῶς ἐλέγασιν πάντες εὐχὰς ἁγίας ὁ πατριάρχης ἔλεγεν ἐκφώνησεις ἁγίας. Ἀφ' ὧν τῆς ἐτελείωσαν τὴν θεῖαν λειτουργίαν οἱ πάντες ἐμετάλαβαν τὴν θεῖαν κοινωρίαν. Ἀφ' οὗ δὲ τέλος ἔλαβεν ἡ θεία λειτουργία, οἱ πάντες ἐξεδύθημεν ἐντὸς στί ἁγίου θῆμα. οἱ πατριάρχ' εὐγῆκασιν εἰς ἄμβωτα τὸν μέγαν, ἐκεῖ καὶ ἐξεγόρευσαν φορέματα τὰ ἅγια, ἐκεῖνα τὰ πολύτιμα ὅπ' οὐναί με μαργάρους, πολύτιμα ἐξαιρετὰ με λίθους ἀδαμάντους καὶ τὰ μαρτία ἔβαλαν καὶ κάθισαν στοὺς θρόνους ἐκεῖ καὶ μεῖς ἐπήγαμεν πλησίον εἰς ἐκείνους.

Ὁ βασιλεὺς τὸν ἔδωκε Ῥωσίας πατριάρχην χάρισμα ἐξαιρετὰ μετὰ εὐχὴν μεγάλην. Ὁ βασιλεὺς σηκώθηκε, κ' οἱ δύο πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς, ἡγούμενοι καὶ οἱ ἀρχιμανδρίται. Ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσε τὸν νέον πατριάρχην, καὶ εἰργάζετο τὸ φόρεμα ἐκεῖνον τὸν μαρτύτην καὶ βασιλεὺς μετὰ χεῖρά του τὸν ἔβαλεν ἐγκύβλι, τίμιον καὶ ἐξαιρετὸν μ' ὀλόχρυσον γαῖταρι. Καὶ πάλιν μετὰ τὰς χεῖράς του τὸν ἔδωκε μαρτίον, πολύτιμον, ἐξαιρετὸν ἐκ Βερετίας χάζδιον, μετὰ λίθους πολυτίμητους καὶ μετὰ πολλοὺς μαργάρους. ἐκ τοῦ αἵματος ὡς ποδῶν κ' ὀλόχρυσον θαμμένους. Εἶχε καὶ ἀξιέπαιτους τοὺς ποταμούς ἐκεῖνους, ὅλους μετὰ λίθους ἐκλεκτοὺς καὶ μετὰ πολλοὺς μαργάρους. Καὶ πάλιν μετὰ τὰς χεῖράς του ἔδωκε καλλιμαύχη

λευκὴν μετὰ λίθους ἐκλεκτοὺς μετὰ τὸ μαργαριτάρει κ' ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ καλλιμαύχιον εἶχε σταυρὸν πολύτιμον Χριστοῦ, Χριστοῦ τοῦ ζωοδότου, Εἶχε ῥομπῖνια πολλὰ καὶ στρογγυλοὺς μαργάρους, τοπάζια, μπαλάσια, μεγάλους ἀδαμάντους. εἰς μέσον τε καὶ ἄκραν τε ὀλόχρυσον ἐκείνον τοῦ βασιλεὺς ἐχάρισε τοῦ πατριάρχ' Ἰώβου. Καὶ πάλιν τὸν ἐχάρισε εὐμορφὴν πατερίτζαν, ὀλόχρυσον, ἐξαιρετὴν, τιμίαν τε κ' ὠραίαν μετὰ λίθους πολυτίμητους καὶ μετὰ πολλοὺς μαργάρους, καὶ εἶχε κόμπους τέσσαρας ἐγκαύσματος ὁμοίους. Τότε καὶ τὸν ἐλάλησε μετὰ ἰδίον του στόμα, καὶ λόγους τούτους εἶπέ τον μετὰ ἰδίον του γλῶσσαν.

Ὁ δέσποτ' ἀγιώτατε τίμιε πατριάρχα, πάτερ πατέρων πρώτιστε ἐν πάσῃ τῇ Ῥωσίᾳ, καὶ πατριάρχα μέγιστε μεγάλης τῆς Ῥωσίας, Βλαττιμερίου, Μόσχου καὶ πάσης Ἀρκτωρίας, Ἀστραχαλίου, Καζαντοῦ μεγάλου Νογρατίου καὶ Ραζανίου μέγιστον καὶ ὅλον Συμπερίον, ἡ βασιλεία μ' ὤρισε ἐσὺ πρῶτος νὰ εἶσαι, ἀρχιερέων πρώτιστος ἐσὺ πάντα νὰ εἶσαι, ῥ' ἄχης καὶ σάκκον θαυμαστὸν καὶ μήτραν μετὰ [λίθους καὶ μέγα τὸ καπάσιον μετὰ πολλοὺς μαργάρους] πατριάρχης νὰ γράφεσαι εἰς ὅλας βασιλείας, εἰς ὅλα τὰ ῥηγάτα τε εἰς ὅλας δεσποτείας, καὶ ἀδελφὸς νὰ λέγεσαι πατριαρχῶν τῶν ἄλλων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἄλ- [λων.]

(Ἔπεται συνέχεια.)

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ.

Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ.

—οοο—

Περίεργον ἱστορικὸν πρόβλημα εἶναι ἡ ἀνίχνευσις, τῶν οἰκογενειῶν αὐτοκρατόρων τε καὶ βασιλέων, ἡρώων τε καὶ κατακτητῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς παρακμῆς ἄχρι τῆς παντελοῦς ἐκλείψεως αὐτῶν. Ὁ γενεαλόγος ἀσχολεῖται μᾶλλον εἰς κολακείαν τῶν μεγάλων, ἀναδεικνύων τὴν ἀρχαιότητα τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, ἢ εἰς τὸ νὰ διδάξῃ πρὸς τὸν κόσμον ἡθικὸν μάθημα περὶ τῆς ἀστασίας τοῦ ἐπιγείου μεγαλείου διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν περιπετειῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὰ νεκροταφεῖα ἰδίαν ἔχουσι σημασιογραφίαν, τὰ χρονικὰ τῆς ὑποίας σειρὰν διδασκαλίας ὠφελιμωτάτην εἰς τοὺς ζῶντας προσφέρουσι. Ποία τῶν δυναστειῶν τῆς ἀρχαιότητος ευρύτερον καὶ ἀγερωχότερον εἶχε τὸ κράτος ἢ ἡ τῶν περιδόξων δεσποτῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου; Τὸ πάγιον οἰκοδόμημα τῆς ἰσχύος των ἔσχε χιλίων περίπου ἐτῶν αὐξήσιν, καὶ ἐδέησαν τρισκαίδεκά που αἰῶνες ἐπαναστάσεων καὶ βαρβαρικῶν εἰσδρομῶν πρὸς ὀλοσχερῇ αὐτοῦ ἐξαφάνισιν. Ἐὰν τὰ πρῶτα αὐτοῦ χρονικὰ ἠτιμάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐγκλημάτων

τοῦ Τιβερίου, τοῦ Δομιτιανοῦ, ἠδύναντο ὁμῶς νὰ καυχηθῶσιν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ τοῦ Τίτου, τοῦ Τραϊανοῦ, τοῦ Νέρβα, τοῦ Ἀδριανοῦ, τῶν δύο Ἀντωνίνων, κ.τ.λ, καὶ τοὶ παραδεκτοὶ ὅτι ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων ἡ πλάστιγξ ἐκλινε δυστυχῶς πρὸς τὴν κακίαν καὶ τὴν διαφθοράν. Ἐὰν Ἰουστινιανός τις ἢ Κωνσταντῖνος ἀνεφαίνετο, ἡ βασιλεία του ἦτο ἀκτὶς ἡλίου ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης διαφθορᾶς, ἡ ἐὰν λάμψεως ἀκτῖνα ἐπέχεον ἐπὶ τοῦ κράτους αἱ ἀρεταὶ ἢ αἱ νίκαι των, ἡ πρόσκαιρος δόξα ταχέως ἐξηφανίζετο ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν ἢ τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων καὶ ῥαδιουργιῶν. Ἡ φθορὰ βαθμικῶς προὔχρει, ἄχρι οὗ ἡ εὐρεία τῶν αὐτοκρατορικῶν κατακτήσεων ἔκτασις περιστάλη εἰς ὀλίγας μόνον ἐπαρχίας, ὧν ἡ μητρόπολις μετηνέχθη εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου.

Ἀσθενὴς ὑπαρξίς ἔξ περίπου ἑκατονταετηρίδων καὶ ἡμισείας, τοῦτέστιν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, τῷ 800 ἄχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453, ἔληξε διὰ τοῦ θανάτου Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τελευταίου ἡγεμόνος γενεᾶς, ἣτις διετέλεσε « λέγει ὁ Γίβων, « προσλαμβάνουσα τοὺς τίτλους Καίσαρος καὶ Αὐτοκράτορος, καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτε γλῶσσα καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων εἶχαν πρὸ πολλοῦ ἀλησμονηθῇ. » Τῶν Παλαιολόγων ἡ οἰκογένεια ἦν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἐνδοξος διὰ τε τὸ γένος καὶ τὴν ἀνδρίαν. « Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος « λέγει ὁ Γίβων » ἡ εὐγενὴς τῶν Παλαιολόγων γενεὰ κατέχει ἐξοχὸν καὶ περιφανῆ σελίδα ἐν τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ. Ὁ ἀναβιβάσας ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Κομνηνῶν τὸν πατέρα ἦν ὁ ἀνδρεῖος Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος, οἱ δὲ συγγενεῖς ἢ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ εἰς πᾶσαν γενεάν ἀδιαλείπτως ἐκυβέρνησαν τὸν στρατὸν καὶ τὰ συμβούλια τῆς ἐπικρατείας. » Ὁ πρῶτος ἐνδυσάμενος τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν ἐχορημάτισεν ὁ Μιχαὴλ, ὑψωθείς ἐπὶ θρόνου ἐν ἔτει 1260. ἔχεν ἤδη διακριθῇ ὡς στρατιώτης καὶ πολιτικός ἀνὴρ, προαχθεὶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του εἰς τὸ ἀξίωμα πρωτοστάτορος, ἦτοι διοικητοῦ τῶν Γάλλων μισθωτῶν. Ἡ φιλοδοξία του διήγειρε ζήλοτυπίαν, καὶ ἀσύνατοί τινες πράξεις ἐνέπλεξαν αὐτὸν εἰς κινδύνους οὓς τρεῖς ἐξέφυγεν. Βίς τῶν κινδύνων ἐκαίνων ἦτο καὶ ἡ συνθήκη ἐν τῷ μεταίῳ γινομένη ἐπικλήσις τῆς Θεῆς Δίκης πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀδίκως ἐναγομένων ἀθῶων. Ὁ Μιχαὴλ καθυπεβλήθη εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφίας. Τρεῖς πρὸ τῆς δίκης ἡμέρας, ὁ τοῦ ὑποδίκου βραχίων ἐνεκλείετο ἐντὸς θύλακος καὶ ἡσφαλίζετο διὰ τῆς βασιλικῆς σφραγίδος· ὥρεια δὲ ὁ ὑπόδικος νὰ φέρῃ διὰ χειρὸς πεφυρακτωμένον σιδήρεον μοχλὸν τρεῖς ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἄχρι τῶν κιγκλίδων τοῦ ἱεροῦ ἀπέχνης καὶ ἀβλαβῶς. Ὁ Παλαιολόγος ὑπεξέφυγε τὸ ἐπικίνδυνον πείραμα πνευματωδῶς τε ἅμα καὶ εὐτραπέλως.

« Εἰμαι στρατιώτης, εἶπεν αὐτὸς, καὶ εὐτόλμως οὐ θέλω εἰσελθεῖν εἰς τὸ στάδιον μετὰ τῶν κατηγόρων μου· ἀλλ' ὡς λαϊκὸς καὶ ἀμαρτωλὸς οὐ δὲν εἶμαι προικισμένος διὰ τοῦ δώρου τῆς θανατουργίας. Ἡ ὑμετέρα σεβασμιότης, Παναγιώτατε δέσποτα, ἀξιοῦται βεβαίως τῆς προστασίας τοῦ οὐρανοῦ· ὅθεν ἀπὸ χειρὸς σας θέλω δεχθῇ τὴν ἐμπυρὸν σφαῖραν, τὸ ἐχέγγυον τῆς ἀθανάτητός μου. » Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐταράχθη, ὁ αὐτοκράτωρ ἐμειδίασε, καὶ ἡ ἄφρεσις τοῦ Μιχαὴλ ἐπεσφραγίσθη δι' ἀμοιβῶν καὶ νέων ὑπηρεσιῶν. Ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ εὐνοία τῶν στρατιωτῶν τῷ περιεποίησαν τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα, εἰς ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτικῶν κατορθωμάτων καὶ τῆς δημοσίας αὐτοῦ ἀξίας. Ἄμα δὲ τῇ ἀναγορεύσει αὐτοῦ ἔληξεν ἡ βασιλεία τοῦ τελευταίου τῶν λατίνων αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Βαλδουίνου τοῦ Β'), καὶ ὁ Μιχαὴλ ἔγεινεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἑλληνικῆς δυναστείας. Οἱ ἀγῶνες τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου δεινῶν, πρὸς ἐμψύχωσιν τῆς βιομηχανίας, πρὸς σύστασιν ἀποικιῶν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας ἦσαν ἀξιοὶ παντὸς ἐπαίνου. Ἡ φιλοδοξία του ἤγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἐχθροὺς πνευματικούς τε καὶ κοσμικούς, ἀλλὰ καὶ τοὶ τῆς πολιτικῆς του μὴ ὑπαρξάσης πάντοτε συνετῆς, αὐτὸς ἐπαύξησε τὸ τε κράτος καὶ τὴν φήμην του διὰ τῆς μεγάλης τῶν ἐπικρατειῶν του ἐπεκτάσεως. Αἱ σκευωρίαι τοῦ ὑπεκίνησαν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σικελίας. Σκαιὰ ὕβρις ὑπὸ Φράγκου στρατιώτου πρὸς εὐγενῆ θέσποιναν γενομένη ἐν καιρῷ λιτανείας κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα, ἀνερρίπισε τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα κατ' ὅλην τὴν νῆσον, καὶ 8,000 Φράγκων ἐξωλοθρεύθησαν εἰς ἀθρόαν τινα σφαγὴν ἐπικληθεῖσαν « Σικελικὸν ἐσπερινόν. » Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀνδρόνικος, ἐθεωρεῖτο νουνεχὴς καὶ ἐνάρετος ἡγεμὼν· ἀλλ' ἡ πολυχρόνιος βασιλεία του εἶναι κυρίως ἀξιουνημόνευτος διὰ τὰς ἐριδας τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Καταλάνων, καὶ τὴν ὑψωσιν τῆς ὀθωμανικῆς δυνάμεως. Ἐποίησε κοινωνὸν τῆς διοικήσεως τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ ἡλικίας ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν, καὶ μετὰ τὴν πρόωρον ταύτου τελευτὴν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρόνικος, ὁ εἵνους τοῦ αὐτοκράτορος, ἔγινε σὺναρχος τοῦ πάππου του. Ἡ βασιλεία Ἀνδρόνικου τοῦ πρεσβυτέρου κατεναλώθη εἰς πολιτικὰς διχονοίας καὶ οἰκογενειακὰς ἐριδας, τοῦ νέου ἡγεμόνος ὑψώσαντος τῆς ἀνταρσίας τὴν σημαίνον ὅπως γένῃ κύριος τοῦ θρόνου. Ἐβιάσθη τέλος νὰ παραιτηθῇ τῆς βασιλείας, καὶ ἐνδυσάμενος τὸ μοναχικὸν σχῆμα διέτριψε τὰ λοιπὰ ὀλίγα ἔτη τοῦ βίου του ἐντὸς καλλίου, τυφλὸς καὶ ἀθλιός, μόνον παρηγορίαν κεκτημένος τὴν ἐλπίδα τοῦ τυχεῖν ἐν οὐρανῷ στέμματος λαμπροτέρου ἐκείνου ὅπερ ἐπὶ γῆς εἶχε φέρει.

Μετὰ πολλοὺς ἀδόξους ἀγῶνας, μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, τὸ στέμμα περιήλθε κατὰ τὸ 1391 εἰς τὸν Ἑμμανουήλ, οὗ τινος ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ βασιλεία ὑπῆρξε σειρὰ συμ-

φορῶν. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἐπαλιορκήθη ὑπὸ Ἀμουράτου, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν ἀπ᾽ αὐτῆς σχεδὸν τὰς ἐπικρατείας τοῦ, αἵτινες τότε περιορίζοντο εἰς μικρὰν γωνίαν τῆς Θράκης, μεταξύ Προποντιδῆς καὶ Εὐζείνου, πεττήκοντά ποὺ μιλίων μῆκος ἔχουσαι καὶ τριάκοντα πλάτος. Πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τοῦ ἐπεχείρησε νὰ περιηγηθῇ ξένας χώρας πεποιοῦν ὅτι ἡ θεὰ δυστυχῶς ἡγεμόνος ἔθελε προκαλέσει τὰ τε δάκρυα καὶ τὴν ἐπικουρίαν καὶ αὐτῶν τῶν σκληροτέρων βαρβάρων. Ἐξ Ἰταλίας μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας ἐνθα ὑπεδέξαντο αὐτὸν διὰ τῆς ἰδιαζούσης τῷ ἔθνει τούτῳ εὐπροσηγορίας. Διοχίλοι τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν τῶν Παρισίων ἐνοπλοὶ καὶ ἔριπποι ἐξῆλθον εἰς προὔπαντήσιν του, καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς πόλεως Κάρολος ὁ ΣΤ' ἐγκαρδίας αὐτὸν περιπτύχσας προσηγόρευσε ἀδελφόν. Κάρολος ὁ ΣΤ' ἦν ἐνδεδυμένος λευκὴν ἐσθῆτα μεταξίνην, καὶ ἀνέβαινε λευκὸν ἵππον, γεγονὸς λίαν σημαντικὸν κατὰ τὰς Γαλλικὰς τελευτάς, τοῦ λευκοῦ χρώματος θεωρουμένου ὡς ἐμβλήματος τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς. Κατέλυσε ὁ ἑμμανουὴλ εἰς τὸ Λουδρον, χοροὶ δὲ καὶ ἐορταὶ διὰ τῶν τέρψεων τοῦ κυνηγίου ποικιλλόμενοι διατάχθησαν πρὸς διασκέδασίν του. Εὐχαριστήσας τὴν περιέργειάν του ἀνευ οὐδεμιᾶς ὁμῶς ἐλπίδος ἐπικουρίας, ἀπεράσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἀγγλίαν. Κατὰ τὴν ἀπὸ Λόδερ πορείαν τοῦ ἐφιλοξενήθη εἰς Καντερβουρίαν ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Λυστίνου, καὶ εἰς Μαυρεσίην (Blach heath). Ἐρρίκος ὁ Δ' ἐχαίρει τὸν Ἕλληνα ἥρωα, ὅστις ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐτιμῆθη καὶ ἐξενίσθη ἐν Λονδίῳ ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀποτυχὼν τοῦ σκοποῦ τῆς περιηγήσεώς του ἐπανεκάμφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τῷ ἐπατράτῃ νὰ τελειώσῃ τὴν βασιλείαν του ἐν εὐδαιμονίᾳ καὶ εἰρήνῃ (1425). Παρακμαζούσης τῆς ἡλικίας τοῦ ἐποίησατο συμμετοχὸν τῆς βασιλείας τοῦ τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Ἰωάννην, δεύτερον τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἡ διαφθορά τῆς ἐκκλησίας μεταξύ δύο παπῶν διηρημένης, καὶ τοῦ κλήρου αἱ διχόνοιαὶ τῇ παρέσχον εὐρὺ πεδίον, πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου του, καὶ τὴν εἰς Ἰταλίαν περιήγησιν ἐπεχείρησεν ἐπὶ σκοπῷ νὰ διαλύσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταῦτα σχίσματα. Ἀλλ' ἤγγιζεν ἡ πτώσις τῆς τε γενεᾶς του καὶ τῆς ἐλληνικῆς δυναστείας. Κατὰ τὴν τελευτήν του (1448) πέντε ἦσαν οἱ ἡγεμόνες τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου· ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ τὸ μοναστικὸν τοῦ Ἰσιδώρου ἐπάγγελμα εἶχον ἐλαττώσει αὐτοὺς εἰς τρεῖς, τὸν Κωνσταντῖνον, Δημήτριον καὶ Θωμᾶν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέβη ἐπὶ τοῦ χρεῦσαντος θρόνου, τῶν φεατριαστικῶν ἀντιστάσεων τῶν ἀδελφῶν του κατευνασθεῖσων τῇ μεσιτείᾳ τῆς αὐτοκρατορίσεως μητρὸς, τῆς Γερούσιᾶς, τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ κλήρου, παραχωρησάντων αὐτοῖς τὴν κατοχὴν τοῦ Μωρέως.

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ νέου αὐτοκράτορος ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολὴ πρεσβείας εἰς Γεωργίαν, ὅπως τῷ κομίσῃ ἡγεμονίδᾳ ἦν εἶχεν ἐκλέξει βασιλικὴν του

σύζυγον. Ἡ ἐπακόλουθος φροντίς τοῦ ὑπῆρξε νὰ ἐρευνήσῃ τὴν κατάστασιν τῶν δημοσίων υποθέσεων, τὸ παράπαν ἀμεληθεῖσων ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας ἢ τῆς ἀπουσίας τοῦ προκατόχου του. Ἀλλὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν ὄραμα εἶχε φθάσει εἰς τὴν τελευταίαν του πράξιν. Ὁ κίνδυνος ὁ ἐπὶ μακρὸν ἐπώσας ἦν εἰσμάς νὰ ἐκτραγῇ ἐπὶ τοῦ κατεγνωμένου τῶν Παλαιολόγων οἴκου μὲ ἀκάθεκτον ὁρμὴν καὶ ἐπὶ τῆς πόλεως τῶν Καيسάρων. Μωάμεθ ὁ Β' εἶχεν ὁμώσαι νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ μεγάλαι ἦσαν αἱ ὑπ' αὐτοῦ γινόμεναι προπαρασκευαὶ καὶ τὰ πολεμικὰ ἐφόδια πρὸς ἄλωσιν ἢ ἐξολόθρευσιν αὐτῆς. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναιρέσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκίας μετὰ γραφικωτάτης καὶ ἐνεργητικωτάτης βραχυτάτης ἐξιστορηθείσης ὑπὸ τοῦ Γίδωνος. Αἱ ἐργασίαι ἐξηκολούθουν μετ' ἀπαράδειγματίστου ἀκμῆς καὶ ἐνεργείας, ἐτι τρομερώτεραι καθιστάμεναι ὑπὸ τῆς ἀφειδούς χρήσεως τῆς πυρρονίας καὶ τοῦ πυροβολικοῦ, νέων σχεδὸν τότε στοιχείων τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπραξε πᾶν ὅ,τι χριστιανὸς ἡγεμὼν καὶ ἀνδρεῖος στρατιώτης ἔδύνατο νὰ πράτῃ. Τὸ παράδειγμα τοῦ ἐνεψύχου τὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν του, καὶ ἀνεξωογόνει τὰς καρδίας τῶν ἀπληπισμένων πολιτῶν. Ἡ σκηνὴ κατὰ τὴν προτεραιάν τῆς ἐφόδου οὕτω πως περιγράφεται ὑπὸ αὐτόπτου μάρτυρος· «Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τινες πιστοὶ αὐτοῦ σύντροφοι εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας μέλλοντα μετ' ὀλίγας ὥρας εἰς τζαμίον νὰ μεταβληθῇ, καὶ εὐσεβῶς μετὰ δακρύων καὶ προσευχῶν μετέλαβον τῶν θείων μυστηρίων. Ἀκολούθως ἀνεπαύθη ἐπὶ τινὰς στιγμὰς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀντηχοῦντα ἐκ τῶν κραυγῶν καὶ τῶν ὀδυρμῶν, ἤτήσατο συγγνώμην παρ' ὅλων οὓς τυχὸν ἠδίκησε, καὶ ἱππεύσας ἐπορεύθη ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰς φρουράς καὶ κατασκοπεύσῃ τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ. «Ἀλλ' ἡ φοβερά 29 Μαΐου εἶχε φθάσει· ἡ ἐσχάτη ὥρα τῆς τε πόλεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε κρούσει.»

Μετὰ πολιορκίαν τριῶν καὶ πεντήκοντα ἡμερῶν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς φασιν ὁ Γίδων «ἡ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενη τὴν δυνάμιν τοῦ Χοσρόου, τοῦ Χαζάνου καὶ τῶν καλιφῶν, ἀνεπανορθώτως καθυπετάχθη ὑπὸ τῶν ὀπλῶν Μωάμεθ τοῦ Β'. Οἱ λατῖνοι μόνον τὸ κράτος τῆς εἶχον ἀνατρέψει, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ κατακτεταὶ κατεπάτησαν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς.»

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχεν εὐγενῶς ἐκτελέσει τὸ χρέος του. Ἐντὸς τοῦ σμήνους τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀναρρίχουμένων καὶ ἐπιδιωκόντων τοὺς διὰ τῶν ἀγυῶν φεύγοντας Ἕλληνας, ἐκεῖνος ὤφθη ἐπὶ μακρὸν μετὰ τῶν ἀνδρειοτέρων ἀξιωματικῶν του μαχόμενος ἄχρις οὗ τέλος ἐπεσεν. Ὁ μόνος φόβος του ἦτο μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων· καὶ ἵνα ἀπομακρύνῃ τὴν τύχην ταύτην ἔκρινε συνεισφέρειν ν' ἀποβάλῃ τὴν πορφύραν. Ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου ἄγνωστος τις χεὶρ προσέβαλεν αὐτὸν, καὶ τὸ σῶμά του ἐτάφη ὑπὸ σωρὸν νεκρῶν. Αἱ τελευταὶ αἱ λέξεις αἱ ἠκούσθη προφέρων ἦσαν· «Δὲν εὐ-

ρίσκεται χριστιανική χείρ νά μου κόψῃ τὴν κεφαλὴν ; »

Ὁ θάνατός του ἔδωκε πέρασ εἰς τὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν εὐταξίαν, καὶ ἀπῆκε τὴν πρωτεύουσάν εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν σύλησιν τῶν νικητῶν Τούρκων. Μετ' ἀληθείας ἐρρέθη ὅτι αἱ συμφοραὶ καὶ ἡ πτώσις τοῦ τελευταίου Κωνσταντίνου εἰσὶν ἐνδοξώτεραι τῆς μακρᾶς εὐδαιμονίας τῶν Βυζαντινῶν Kaisarῶν.

Ἀπαντες οἱ συγγραφεῖς συμφωνοῦσι λέγοντες ὅτι ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων αὐτοκράτορων ἦν ὁ ἀγαθώτερος τῆς γενεᾶς του, καὶ ἐάν οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες δὲν ἐγκατέλιπον αὐτόν, ἤδυνατο ν' ἀπωθήνῃ τὸ ῥέμμα τῶν Τούρκων, εἰ καὶ οὐδέποτε ἤθελεν ἀποδώσει εἰς τὸ Κράτος τὴν προτέραν του δόξαν. Ἀλλ' ἀνδρείως ἀντέστη κατὰ τῆς θούλης, καὶ ἀπέθανεν ὡς προσῆκε τῷ διαδόχῳ μακρᾶς σειράς βασιλέων.

Ἡ πτώσις τοῦ Κωνσταντίνου ὑπῆρξε τὸ ἐνδύσιμον τῆς ἐκπτώσεως καὶ διασπορᾶς ἀπάσης τῆς γενεᾶς του. Οἱ δύο ἐπιζήσαντες ἀδελφοὶ του, Δημήτριος καὶ Θωμᾶς, ἐδασίλευον, δεσπόται ὄντες τοῦ Μωρέως· ἀλλ' ἡ κατάλυσις τῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρξε τὸ ζαφώδες προσέμιον τῶν συμφορῶν τῶν. Ὁ Δημήτριος ἐγένεν ὑποτελὴς τοῦ νέου Τούρκου αὐτοκράτορος Μωάμεθ, καὶ ἔλαβε πόλιν τινὰ τῆς Θράκης μετὰ τινῶν παρακειμένων νήσων πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὑπαδῶν του· εἰς τὴν κατὰστασιν δὲ ταύτην τῆς ἐξουτελεστικῆς ὑποταγῆς διετέλεσεν ἄχρις οὗ ὁ θάνατος ἀπῆλλαξεν αὐτόν τῆς δυσφήμου ἐκείνης δουλείας. Ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Θωμᾶς ἐδιέσθη εἰς αὐθόρμητον ἐξορίαν ἐνέκεν εἰσβολῆς, εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ. Ἐφυγεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκείθεν εἰς Ἰταλίαν, καθ' ἣ διηγείται ὁ Γίδων, « μετὰ γυναικῶν τινῶν ὑπαδῶν τὸ ὄνομά του, τὰ παθήματά του, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀποστόλου Ἀγ. Ἀνδρέου ἦσαν ἄξια τῆς φιλοξενίας τοῦ Πάπᾶ, καὶ ἡ δυστυχία του παρετάθη διὰ συντάξεως 6000 δουκάτων ὑπὸ τοῦ πάπα καὶ τῶν Καρδινάλιων χορηγηθείσης. » Ἀπῆκε δὲ δύο υἱούς (πρέπει νὰ εἶχε καὶ τρίτον ὡς θέλει φανῇ ἐν τοῖς ἐφεξῆς) Ἀνδρέαν καὶ Ἑρμαννουήλ, αἵτινες ἀνατράφησαν ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος ἐξευτελείσθη ἕνεκα τοῦ διεφθαρμένου βίου του, καὶ τοῦ γάμου ὃν συνῆψε, καὶ ἀπέθνε κληρονόμος κανοῦ τίτλου. Ὁ δὲ Ἑρμαννουήλ ἐπειράθη νὰ ἐπισκερθῇ καὶ αὐθις τὴν πατρίδα του· καὶ διατρέψας τὸ λοιπὸν τοῦ βίου του ἀσφαλῶς καὶ ἡτύχως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐτελεύτησεν, « ἐντίμου πλῆθος χριστιανῶν τε καὶ Μουσουλμάνων » συνοδευσάντων αὐτόν ἕως τὸ μνήμα. »

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἤδη αἰῶνος, ὀλίγα γινώσκονται περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς γενεᾶς τῶν Παλαιολόγων. Ἡ ἡμισέληνος ἐκυμάτιζεν εἰς τὴν βασιλίδαν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν, καὶ καθ' ἣ ἀρχαῖος βυζαντινὸς χαρογράφος παρατηρεῖ, ὁ τελευταῖος κληρονόμος τοῦ τελευταίου σπινθῆρος τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐφάνετο ἐκλελοιπώς. Ἡ ἱστορία τοῦς εἶχεν ἤδη λησμο-

νήσει, καὶ ὁ ἄστατος ῥαῦς τῶν ἀνθρωπίνων περιπατειῶν παρήργετο ἀγνοῶν τὴν ὑπαρξίν των. Ἡ Ἰταλία ὑπετίθετο τὸ ἄσυλον τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐξορίστων, καὶ ἐκεῖ ἠδύναντο νὰ βλαστήσωσιν ἐν τῇ λήθῃ ἢ νὰ κατέλθοισιν εἰς ἀτιμῆτους τάφους, ἂν ἐπιτόμοις ἐπιγραφῇ δὲν ἀπεικάλυπτεν ὅτι ἀπόγονός τις τῶν Kaisarῶν εἶχεν εὐρεῖ καθεφύγιον καὶ ταφὴν εἰς ἄσπετον παροικίαν τῆς Ἀγγλίας. Ἐν τῇ μικρᾷ ἐκκλησίᾳ τῆς Λανδούλφης (Lanulph) εἰς Κορνουάλλην (Cornwall), ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ ἐπὶ μικρᾶς μεταλλικῆς δέλτου, προσηλωμένης εἰς τὸν τοίχον αἶρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ταυτότητος καὶ τῆς βασιλικῆς γενεολογίας τοῦ ἀτόμου, οὗ τινος τὴν μνήμην ὑποθυμίζει. Κατὰ τὴν πρωτότυπον αὐτῆς ὀρθογραφίαν οὕτω πως εἶναι συνταταγμένη· « Here lyesh she body of Theodoro Paleologus of Pesaro in Italye, descended from the Imperiall lyne of ye last Christian Emperors of Greece, & being the sonne of Prosper, the sonne of Theodoro, the sonne of John, the sonne of Thomas, a second brother to Constantine Paleologus, the eighth of that name, et last of ye lyne yt raygned in Constantinople untill subdued by the Turkes; & who married with Mary ye daughter of William Balls of Hadlfe in Souffolke Gent. and had issu five children, Theodoro, John, Ferdinando, Maria et Darothy, et departed this life at Glyfston ye 24th of January 1636 » — (α) ἦτοι

« Ἐνθάδε κεῖται τὸ σῶμα Θεοδώρου τοῦ Παλαιολόγου, ἐκ Πισαύρου Ἰταλίας, τοῦ ὀρμημένου κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γένους τῶν τελευταίων χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος αὐτοκρατόρων· ἦν γὰρ υἱὸς Καμύλλου υἱοῦ Προσπερου, υἱοῦ Θεοδώρου, υἱοῦ Ἰωάννου, υἱοῦ Θωμᾶ, ἀδελφοῦ δευτέρου Κωνσταντίνου ὀγδόου τοῦ Παλαιολόγου. τοῦ καὶ τελευταίου τῆς ἡγεμονεύσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀλώσεως βασιλικῆς γενεᾶς, ὃς νυμφευθεὶς Μαρίαν θυγατέρα τοῦ Κ. Οὐλρίκου Μπόλλς, ἐκ Χαδράχης ἐν Σαρδωλῇ ἔσχε πάντα υἱούς, Θεόδωρον, Ἰωάννην, Φερδινάνδον, Μαρίαν, Δωροθέαν· ἀπεδήμησε δ' εἰς Κύριον ἐν Κλυφτώνῃ τῇ κα' Ἰαννουαρίου 1636. »

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Θεόδωρος, ὅστις ἐνομφεύθη καὶ ἀπέθνε ἐν Κορνουάλλην, ἦν ὁ τέταρτος κατ' εὐθείαν καταγόμενος ἀπὸ τῶν Θωμᾶν, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, καὶ φυγόντα μετὰ τινῶν γυναικῶν ὑπαδῶν εἰς Ἰταλίαν ἐνθα τὰ τέχνα του ἀνατράφηκεν (β). Ἡ ἀλήθεια τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ διαλαμβάνομένων ἐνισχύεται ὑπὸ περιστάσεως τυχοῦσης πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν καὶ ἐπέκεινται. Τοῦ θόλου ἐν ᾧ ὁ Παλαιολόγος ἦν ἐνταφιασμένος ἀναρχθέντος κατὰ τύχην, ἐξουληθήσαν πε-

(α) Ὑπάρχει μικρὸν παράρτημα εἰς τὴν χρονίαν τῆς ἐπιγραφῆς, καθότι ἡ ἐν ταῖς καταστάσεσι τῆς ἐκκλησίας καταχώρισις τῆς ταφῆς του σημαίνεται τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1626.

(β) Δύο μόνον υἱοὶ τοῦ Θωμᾶ μνηστὴν ποιεῖται ὁ Γίδων Ἀνδρίου καὶ Ἑρμαννουήλ· ἀλλ' ἡ μαρτυρία τῆς Ἀποδελφείας δέλτου δείκνυσιν ὅτι πρέπει νὰ ἔσχη καὶ τρίτον τινὰ Ἰωάννην.

ριεργείας χάριν ν' ἀνοίξωσι τὴν λάρνακα. Ἦτο δὲ αὐτὴ ἐκ ξύλου δοῦδος κατεσκευασμένη, καὶ διατηρεῖτο ἀνέπαρος, τὸ δὲ σῶμα ἀρκούντως σῶον ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἀνάστημα τοῦ νεκροῦ ὑπερέβαινε τὸ σῆμα. Ἡ κεφαλὴ ἦν ἐπιμήκης ὡσιδαῖς σχήματος, καὶ ἡ ρίς ἐφάνετο οὕσα γριπὴ μακρὸν καὶ λευκὸν γένειον κατέβαινε μέχρι τοῦ στῆθους, ἑταρον σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς τοῦ καταγωγῆς. Ολίγα περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ γινώσκονται. Θεόδωρος ὁ προσβύτερος ἦτο νεώτερος, καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ πλοίου Κάρουλος δ' Β', ὡς ἀποδείκνυσιν ἡ διαθήκη του χρονολογημένη τὸ 1693. Φαίνεται ὡσαύτως ὅτι ἐκέκτητο γυναικὸς τινας, καὶ ὅτι σφικτεχέρων ὀνόματι Βιάρθαν, ἀλλ' ὅχι τέκνα. Ἡ νεώτερα ἀδελφὴ Δωροθέα, ὑπανδρεύθη εἰς Λανδούλφην μετὰ Οὐίλλιαμου Ἀρσένδελ ἐν ἔτει 1636, καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1684 (α). Ἡ Μαρία ἀπέθανεν ἄγαμος, καὶ ἐτάφη εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν τῷ 1674. Περὶ τῶν ἄλλων δύο υἱῶν Ἰωάννου καὶ Φερδινάνδου, οὐδὲν μνημόσυνον φαίνεται διασωθῆναι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (Ἀγγλία)· καὶ ἐκρίθη πιθανώτατον ὅτι ἡ ἐν Λανδούλφῃ ἐκκλησία περιεῖχε τὰ λείψανα τῶν δύο τελευταίων ἐπιζητούντων τῆς ἑλληνικῆς δυναστείας, τῶν ἐκπαλαί περιφθίμων μοναρχῶν τοῦ Βυζαντίου. Ὁ χρόνος ὅμως, ὁ μέγας ἀποκαλυπτικὸς τῶν ἀποκρύφων, ἔφερεν εἰς φῶς γεγονότα ἀποδείξαντα ὅτι εἰς τῶν υἱῶν τοῦ ἐκ Πησαύρου τῆς Ἰταλίας Θεοδώρου, εἶχεν ἀποδημήσει εἰς τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας, ἐνθα ἐξῆσαν ἐπὶ τινα ἔτη καὶ ἀπέθανε τῷ 1678. Ὁ ἱστορικὸς Ὀλδμυξεν (β) ἀναφέρει ὡς παράδοσιν, ὅτι ἀπογόνος τις τῆς πρώτης αὐτοκρατορικῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διέτριψεν εἰς Βαρβάδαν (Barbadoes), ἀλλ' ἀμφισβᾷ περὶ τοῦ γεγονότος χωρὶς νὰ δικαιολογῇ τὴν ἀμφισβολίαν του. Ἡ παράδοσις ὅμως αὕτη ὄντως ἐκυκλοφορεῖ, καὶ ὁ Σέρ Ροβέρτος Σχόμבורγ ἐν τῇ τῆς Βαρβάδας ἱστορίᾳ του, διηγεῖται τὴν περίπτωσιν ἧτις ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιβεβαιώσιν αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ σώματος Φερδινάνδου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἄλλων λειψάνων προσματυρούντων τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατορῶν σχέσιν του. Διαρκούσης τῆς τραγικῆς λαίλαπος τοῦ 1834, τῆς σχεδὸν ἅπασαν τὴν νήσον ἐξολοθρευσάσης, μετὰ τῶν ἄλλων δημοσίων κεινόντων ἄς κατέτρεψεν ἡ θύελλα, ἦν καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κειμένη εἰς ῥωμαντικὴν τοποθεσίαν παρὰ τῷ Σκοπέλῳ εἰς ὕψος 324 ποδῶν. Ἀρθέντων τῶν ἐρειπίων « α » νευρέθη (κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Σέρ Ροβέρτου) ἡ λάρναξ Φερδινάνδου τοῦ Παλαιολόγου ὑποκάτω τῆς ὀργανοθήκης ἐν τῷ θόλῳ τοῦ Ἰππότου Πέτρου Καλλοτίνου. « Ἡ θέσις τῆς λάρνακος, κειμένης εἰς διεύθυνσιν ἀντίθετον τῆς τῶν ἄλλων ἐν τῷ αὐτῷ θόλῳ κατατεθειμένων, ἔσφιν ἐπ' αὐτῆς τὴν προσοχὴν· ἡ κεφαλὴ ἐκεῖτο πρὸς δυσμὰς, οἱ δὲ

πόδες πρὸς ἀνατολὰς, κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθος. Αἱ πῆμαι αὗται εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐφημερίου, καὶ ἵνα βεβαιωθῇ πόσον ἡ παράδοσις εἴχετο ἐληθείας ἀπεφάσισε νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑποτιθεμένην τοῦ Παλαιολόγου λάρνακα· ἤνοιξαν ἐπομένως αὐτὴν κατὰ τὴν τρίτην Μαΐου 1844, ἐνώπιον τῶν K. K. R. Reici τοῦ νεωτέρου, I. G. Young, καὶ J. Hirkson. Ἡ λάρναξ ἦτο μολυβδίνη, καὶ περιεῖχε σκελετὸν ἀσυνήθους μεγέθους καλωσμένον ἐν τῇ ἀσβεστῇ, ἑτέρα ἀπόδειξις τῆς ἑλληνικῆς τοῦ Παλαιολόγου καταγωγῆς, ἐπικρατοῦντος ἐν Ἑλλάδι τοῦ ἔθους νὰ καλύπτωσι τὸ σῶμα δι' ἀσβεστοῦ. Ἡ λάρναξ ἐπιμελῶς ἐναποτέθη ἐν τῷ θόλῳ τῷ κατεχομένῳ ὑπὸ Josiah Hunt Esqr.

Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀνακαλύψει καὶ ἀνακρίσει αἱ συγκυρίαι εἰσὶ τόσῳ πολυάριθμοι καὶ ἀξιοσημειώτοι, ὥστε δὲν ἀφίνουσιν ἀμφισβολίαν ὅτι ὁ Φερδινάνδος Παλαιολόγος ἔ ἐνταφιασμένος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἦτο τὸ αὐτὸ ἄτομον οὗ τινος μνείαν ποιεῖται ἡ λανδούλφειος ἐπιγραφή ὡς υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου. Τὸ μέγεθος τοῦ σκελετοῦ, ἡ δι' ἀσβεστοῦ ἐπικάλυψις, ἡ διεύθυνσις τοῦ σώματος, ἐνισχύουσι τὴν περὶ ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἰδέαν. Τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς Μαρίας Βώλς παρέχει ἕτερον τεκμήριον, καθότι μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἰδιοκτητῶν πολλοὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ἀπαντῶνται· καὶ τρία κτήματα ὁ Ὀλδμυξεν ἀναφέρει ἐν τῷ καταλόγῳ του ὡς ἀνήκοντα τῇ οἰκογενείᾳ Βώλς. Ἰπετέθη λοιπόν, καὶ εὐλόγως, ὅτι συγγενεὶά τις πιθανῶς ὑπῆρχε μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῶν Βώλς τῶν ἐν Βαρβάδᾳ, ἧτις, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τοσαῦται οἰκουργεῖαι μετώκουν ἐξ Ἀγγλίας κυρίως ἐκ Κέντ καὶ τῶν μεσοτηθρινῶν καὶ δυτικῶν κορυφῶν, προσέτρεψε τὸν νέον Παλαιολόγον νὰ ζητήσῃ τύχην εἰς τὸν Νέον κόσμον μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1636 θάνατον τοῦ πατρὸς του.

Περὶ τῆς τριακονταετοῦς ἐν τῇ νήσῳ διατριβῆς τοῦ Φερδινάνδου, πολλοὶ ἀποδείξεις ὑπάρχουσιν εἰς διάφορα ἔγγραφα. Ὁ αἰδασιμώτατος J. H. Gillies, ἐφημέριος τῆς ἐνορίας, ἔδειξε τῷ Σέρ Ροβέρτῳ Σχόμבורγ, ἀρχαῖον τι βιβλίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐν ᾧ ἀπαντῶνται διαφοροὶ καταχωρίσεις τοῦ ὀνόματος Φερδινάνδου τοῦ Παλαιολόγου ἀπὸ τοῦ 1649 ἔτους ἄχρι τοῦ 1669, ὡς ἱεροφύλακος, νεωκόρου, ἐπιτρόπου, ἐπιστάτου τῶν δημοσίων ὁδῶν, βοηθοῦ τοῦ νεωκόρου, τοποτηρητοῦ, κτλ. Ἡ τελευταία καταχωρίσις εἶναι ἡ τῆς ταφῆς του, « 3. Οκτωβρίου, 1678. » Τὸ ὄνομά του φαίνεται ὡσαύτως ἐν τινι νομικῷ ἔγγράφῳ, ἀφορῶντι τὴν πώλησιν γαιῶν τιμῶν, γενομένην ἐν ἔτει 1658. Ἀλλ' ἡ σημαντικωτέρα μαρτυρία περὶ τῆς ταυτότητός του μετὰ τῆς ἐν Κορινουάλλῃ οἰκογενείας εἶναι ἡ διαθήκη του, ἐν ᾗ ἀπαντῶνται τὰ ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν του Μαρίας καὶ Δωροθέας. Κατεχωρίσθη ἐν τῷ Ἀρχιεπισκοπικῷ, τὴν 20 Μαρτίου 1678, καὶ ἐξηλέγχθη ἐνώπιον τοῦ Κυβερνήτου Συνταγματάρχου Χριστοφόρου Κοδριγκτῶνος. Ἡ χῆρα ὑπῆρξεν

(α) Τὸ ὄνομά της εἶναι καταχωρημένον εἰς τὸν κατάλογον αὐτοῦ Dorothea Paleologus de stirpe Imperator. Idē καὶ Παλ. φυλ. 3. σελ. 48.

(β) British Empire in America. Vol 3. P. III.

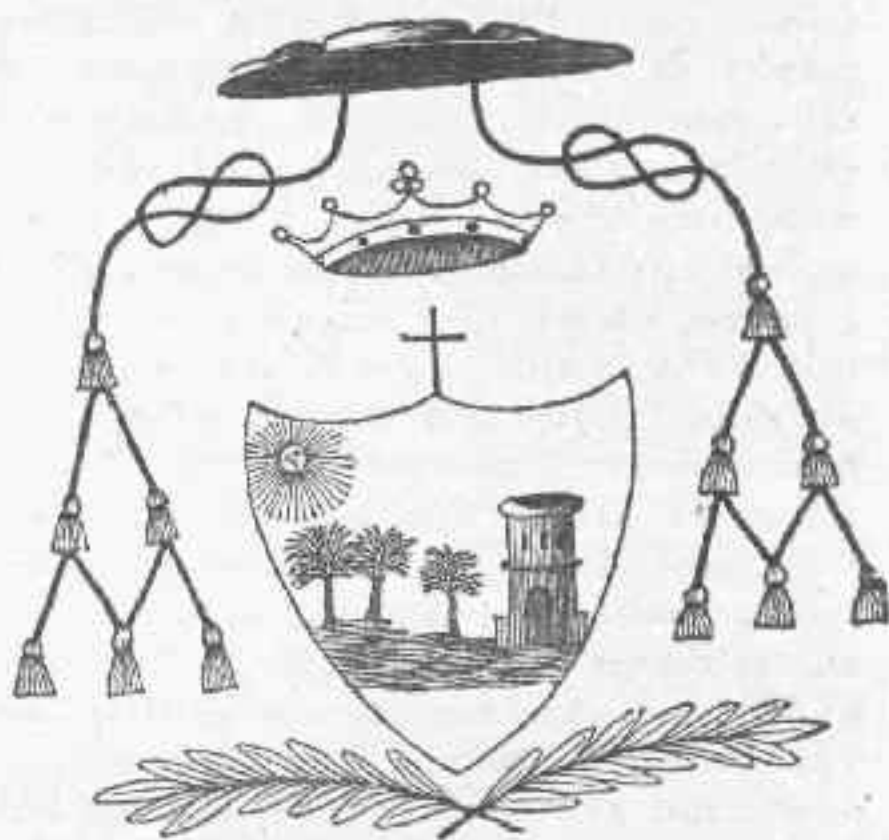
ἡ μόνη ἐπιζήσασα καὶ κληρονόμος τῆς ιδιοκτησίας τοῦ Θεοδώρου, ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀποθανόντος· ὥστε ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων ἀναπαύεται ἐν τῇ ἐνοριακῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῇ νήτῳ Βαρβάδα, καὶ τὸ κτῆμα τὸ πρῶτον ἀνήκον εἰς τὸν ἀπόγονον τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ἀπαρτίζει νῦν μέρος τῆς Κλιφτονείου Στοᾶς (Clifton Hall) καὶ τοῦ Ἀσφορδείου Ἀγροῦ (Ashford Ground). Συμπαράβαλλοντες τὰς περιστάσεις ταύτας, καὶ σκεπτόμενοι πόσον ἐντελὴς ἡ διαθήκη τοῦ Φερδινάνδου ἐνισχύει τὴν Ἀνδουλήρειον ἐπιγραφὴν, περὶ ἧς πιθανῶς ἐκεῖνος οὐδὲν ἐγίνωσκεν, ὑποθέτομεν τὴ γενεαλογικὴν πρόβλημα εὐφυῶς λελυμένον, καὶ τὸν τελευταῖον ἀπόγονον τῶν Ῥωμαίων Καيسάρων ἐξιχνιασθέντα ἄχρι τοῦ τελευταίου τοῦ ἀναπαυτηρίου πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ.

Παριέρχου ἀνεκδότου ποιεῖται μνηστὴν ὁ Σερ Ρ. Σχάμβουργ, ἀφορῶντος τὴν ἀνακαίνισιν τῆς παραδόσεως, θεωρούσης ἓνα τῶν Παλαιολόγων εἰς Βαρβάδα διατελοῦντα. Λέγει δέ, χωρὶς ὅμως καὶ ἐγνηῶται περὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι διχκοῦντος τοῦ τελευταίου ὑπὲρ ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀγῶνας, ἡ ἐν Βαρβάδα Ἀρχὴ ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν, πυνθανομένης ἂν ἄρρην κλάδος τῆς οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων ὑπῆρχεν εἰσέτι εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἐξαιτουμένης ἵνα, ἐὰν οὕτως εἴχε τὸ πρᾶγμα, τῷ δοθῶσι τὰ μέσα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χρειάζεσθαι καλούσης, ἡ κυβέρνησις ἤθελε πληρώσει ὅλα τοῦ ταξιδίου τὰ ἐξόδα. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ὁ λόγος οὗτος δὲν διεδόθη ἐν Εὐρώπῃ (α), καὶ ἡμεῖς (ἐν Ἀγγλίᾳ) οὐδέποτε ὠνευρέθημεν ὅτι ἐν τοῖς διὰ τὸν θρόνον ἀνταγωνισταῖς τοῦ βασιλέως Λεοπόλδου ὑπῆρχε καὶ γνήσιος γόνος τῶν ἀρχαίων αὐτοκρατορικῶν δεσποτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ διηγήσει ἐκτεθειμένων γεγονότων, δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν σημαντικὰς τινὰς σκέψεις καὶ διασκεδαστικὰς μελέτας. Ἡ τύχη τῶν Παλαιολόγων, τὴν μὲν μέν ἡμέραν ἐπὶ θρόνου καθήμενων, τὴν δὲ ἐν τῇ εἰρικτῇ μεταβαίνοντων, ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀξίας εἰς ἀθλίαν ἐξορίαν, ὑπῆρξεν ἴσως ὁ πικρὸς κληρὸς καὶ ἄλλον αὐτοκρατορικῶν οἰκογενειῶν. Ἐὰν εὐρίσκωμεν τοὺς ἀπογόνους τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων εἰς τὸ ταπεινὸν ἐπαγγέλμα ναυτῶν, νεωκόρων, ἱεροφυλάκιων καὶ ἐπιστατῶν τῶν ὁδῶν, δὲν εἶναι διόλου παράδοξον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὰς ἀγυῖάς μας ἔχομεν ἴσως βασιλικούς ἀχθοφόρους καὶ κοπρολόγους, τοῦ σκῆπτρου εἰς σάρωθρον ἐκτραπέντος καὶ τῆς μονοτρόχου κατασχούσης τὸν τόπον τῆς ἀρμαμάξης. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Νεμβρώδ πιθανὸν νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη καὶ νὰ διατηρῇ τὰς προγονικὰς αὐτῆς κλίσεις ἐν τῷ ἐπαγγέλματι κυνηγῶν, ἢ ἐν τῷ ἐτι ταπεινοτέρῳ βαθμῷ ἱπποκόμων. Τίς οἶδεν ἐὰν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σολομῶντος ὡσι μεταπράττει παλαιῶν ἐνδυμά-

των, ἢ ἐὰν οἱ κληρονόμοι τῆς τῶν Νεβουχοδονοσόρων δυναστείας ὑπάρχωσι πῶς εἰσέτι μεταξὺ βοσκῶν ἢ κτηνεμπόρων, γαλακτοπωλῶν ἢ γραμματέων γεωργικῶν ἐταιρειῶν. Ἡ γενεὰ τοῦ Τυμερίανου πιθανῶς ἀπέληξεν εἰς τυμβωρύχον, καὶ ἡ Φριδερίκου τοῦ Εὐθυρογένους εἰς κρυεῖα. Ἡ ἰδανικὴ μετανάστευσις τοῦ Πυθαγόρου δὲν ἦτο μᾶλλον ἀπίθανος ἢ θαυμασιωτέρα τῶν παραδόξων μεταμορφώσεων, δι' ὧν κατὰ τὸν ρόον τῶν αἰώνων εἶναι ἐνίοτε παρωμένον νὰ διαβῶσιν οἱ ζῶντες ἀντιπρόσωποι αὐτοκρατόρων τε καὶ βασιλέων.

Γ. ΛΑΝΟΣ ΠΕΚΟΣ.

Οἰκόσημον Μαρτιέλλη.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΣΗΜΩΝ.

—000—

Τὸ παρατιθέμενον οἰκόσημον ἀνήκει τῇ ἐξ Ἰταλίας καταγομένη οἰκογενείᾳ Μαρτιέλλη (Marinelli)· φέρει δὲ ἐπὶ τοῦ θυρεοῦ σταυρὸν, καὶ ἄνωθεν τοῦ στέμματος πῖλον ἱερατικόν μετ' ἐκχτέρωθεν θυτάνους, δηλοῦντας τὸν ἀτομικὸν βαθμὸν τοῦ πρώην ἐπισκόπου τῆς ἐν Θήρᾳ Δυτικῆς ἐκκλησίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

—000—

Ὁ Κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὁθωνος καὶ συνεργάτης ἡμῶν, ἤρξατο τῶν χειμερινῶν αὐτοῦ παραδόσεων διὰ τοῦ ἀκολούθου εἰσαγωγικοῦ λόγου.

Κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος θέλομεν συμμελετήσαι τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἥτοι τὴν συνήθως λεγομένην Βυζαντινὴν ἱστορίαν.

(α) Αἰετι δὲν ὑπῆρξε ποτέ. Σ. Π.